

SÝPKA USEDLOSTI ČP. 9 V RADOŠOVICÍCH

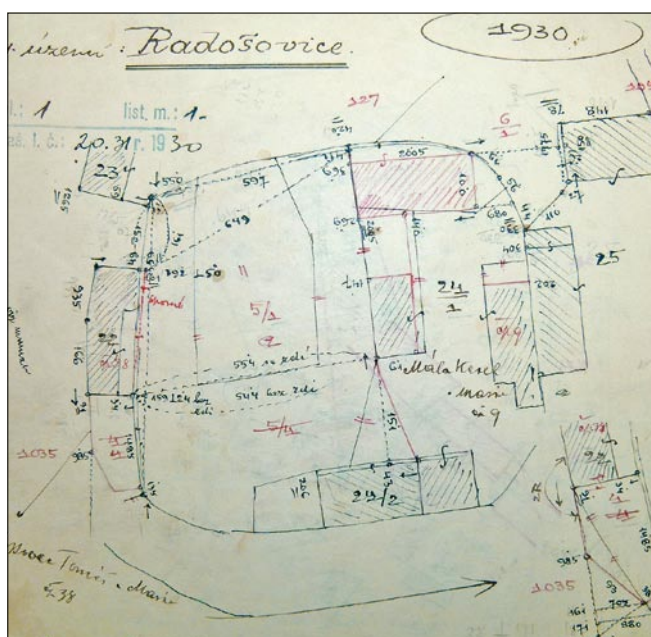
DANIEL ŠNEJD – JARMILA HANSOVÁ

Ves Radošovice leží na mírném svahu nad ohybem zlatonosné Volyňky, podél níž vedla jedna z důležitých komunikací spojující vnitrozemí Čech s Pasovskem.¹⁾ Poměrně husté osídlení je díky tomu v této oblasti doloženo již v předdějinném období. Nepravidelné úsekové členění přilehlých pozemků a neuspořádané rozložení usedlostí naznačují existenci velmi starého, kontinuálního osídlení i ve vsi Radošovice. Potvrzují je i archeologické nálezy hradištní keramiky z 10.–12. století učiněné na zahradě u čp. 9.²⁾ Tato pozoruhodná usedlost leží v severozápadním koutu obdélné návsi, kde zabírá více než polovinu její delší strany. Na význam usedlosti v rámci sídla ukazuje velkorysá oválná parcela vymezená kamennou zdí se zbytkem valu i v centrální části parcely stojící mohutná pozdně gotická sýpka, jejíž popis je předmětem této práce.

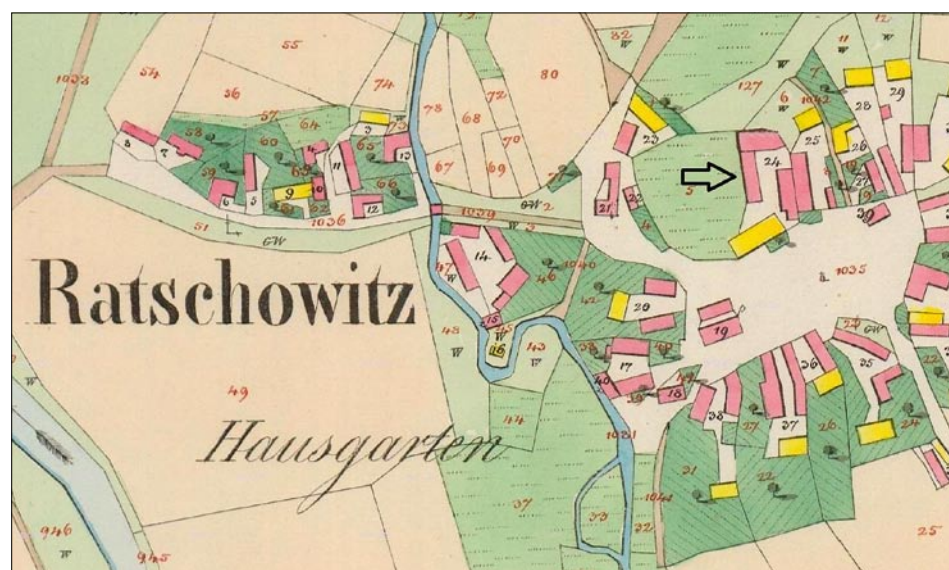
Na sýpku již upozorňovalo více autorů, patrně nejpodrobněji se jí věnovali Jiří Škabrada a Svatopluk Voděra v knize Jihočeská lidová architektura.³⁾ Stáří objektu určili na základě nálezu obětiny v podobě hliněných střepů zatlačených do malty jižního štítu. Podle tvarových i technologických znaků je keramika datovatelná od druhé poloviny 15. století až po celé 16. století. Již tito autoři konstatovali velmi špatný technický stav sýpky, na který poukazovaly také orgány památkové péče i odborná veřejnost. Proces degradace vyvrcholil v roce 2009 zřícením krovu a části západního obvodového zdiva. Po roce 2011 došlo ke zřícení jižního štítu. Tím radošovická sýpka bohužel následovala osud stářím i konstrukcí sesterské sýpky v nedalekých Modlešovicích. V době provedení průzkumu, jehož výsledky prezentuje tato stať, byly provedeny zá-



Obr. 3: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – stav v roce 1973 (archiv NPÚ UOP v Českých Budějovicích, 1973).



Obr. 2: Radošovice, usedlost čp. 9 na geometrickém plánu z roku 1930 (KÚ Jč, o. c. v pozn. 29).



Obr. 1: Radošovice (okr. Strakonice), výřez z mapy indikační skici stabilního katastru z roku 1837, usedlost čp. 9 vyznačena šipkou (Národní archiv, IS, Pra 551).

kladní zajišťovací práce včetně dozření obvodového zdiva (bez jižního štítu), přičemž některé autentické situace tak byly poněkud znejasněny.

HISTORIE OBJEKTU

Nejstarší písemná zmínka o Radošovicích pochází z roku 1243, kdy je Bavor ze Strakonice věnoval špitálu sv. Jana Jeruzalémského ve Strakonici. Ke strakonické johanitské komendě patřila tato ves po celou známou dobu své historie. Radošovice dosti utrpěly za třicetileté války, kdy zde bylo 14 usedlostí (z toho deset selských) osazených a šest pustých.⁴⁾ Me-



Obr. 4: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – stav těsně před destrukcí krovu (foto J. Havlice, 2008)



Obr. 5: Radošovice, dům usedlosti čp. 9 – pod přízdívkou obvodových stěn světnice se ukrývá roubení, výrazný náklon boční stěny směrem do interiéru naznačuje možný náběh roubení do klenby (foto Č. Luhan, 2009).



Obr. 6: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – stav po destrukci krovu (foto J. Skořepová, 2011).



Obr. 7: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – stav západní stěny sýpky těsně po destrukci krovu (foto Č. Luhan, 2009).



Obr. 8: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – stav po destrukci jižního štítu a následné částečné opravě obvodového zdiva (foto D. Šnejd, 2015).



Obr. 9: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – červenou linkou zvýrazněný obrys původní okenní niky ve východní stěně přízemí severní části (foto a zakres D. Šnejd, 2015).

zi statky, kde hospodář zůstal, patřil i grunt čp. 9 zvaný Milčicovský. Potvrzuje to gruntovní záznam z roku 1640 o tom, „že při držení soudův a posudkův vynášlo se z register purgkrechtních, že držitel gruntu tohoto, Mikoláš Milčice, má grunt svůj zaplaceněj.“⁵⁾ Tato rodina jej měla ve vlast-

nictví až do roku 1890, tedy více než čtvrt tisíciletí.⁶⁾

Zápisy v pozemkových knihách sice nevypovídají nic o stavební podobě tohoto gruntu, o to zajímavější však jsou zmínky o osudech jeho majitelů. Neobvyklý je kupříkladu záznam z počátku 18. století o hádkách mezi sou-



Obr. 10: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – červenou linkou zvýrazněný obrys původní okenní niky (horní část nad novodobým stropem do traverz) ve východní stěně přízemí severní části, nad fošnovým překladem, jsou vidět zhlaví trámů původního stropu (foto a zákres D. Šnejd, 2015).

rozenci kvůli nespravedlivému rozdělení statku, které měla na svědomí jejich matka Dorota Milčicová.⁷⁾ Když totiž „nemohouc pro starost svou více hospodařiti“, učinila dne 18. prosince 1711 „s dovolením kanceláře, by po smrti její mezi sirotky a dětmi žádné hádky nepovstaly, v přítomnosti rychtáře a konšela dobrovolně narovnání ještě za živobytí svého“. Grunt odevzdala za 170 kop grošů míšeňských jednomu z devíti svých dětí, Matoušovi. Přesně stanovila finanční i naturální povinnosti nového hospodáře vůči jeho bratrům a sestrám – Jakubovi ze svého prvního manželství s Matoušem Vomáčkou a dětem, které měla s Havlem Milčice: Václavu, Kateřině, Markétě, Matěji, Pavlu, Janu a Jakubovi.⁸⁾

Dorotino rozhodnutí, které následující zápis v gruntovní knize charakterizoval jako „nestejné a též nespravedlivé porřízení mezi dětmi a neb syrotky nebožtíka Havla Milčice“, strhlo mezi sourozenci hádky. Těžko dnes posoudíme, v čem všem Dorota Milčicová pochybila a jaký k tomu měla důvod. Na první pohled je však jasné, že výrazně – o celých 50 kop grošů míšeňských – snížila cenu usedlosti, kterou její zemřelý manžel Havel Milčice převzal roku 1665 za 230 kop grošů míšeňských.⁹⁾ Cena se v praxi rovnala součtu podílů všech dědiců a výše dlužných částek, tudíž tím byli všichni sourozenci hospodáře výrazně zkráceni. Avšak ani výběr nastupujícího hospodáře neodpovídal místnímu dobovému úzu. Toho si byla vědoma i odstupující matka, která stanovila, že „Jakubovi šestému neb nejmladšímu bratru, poněvadž mu (= bratru Matoušovi) grunt dobrovolně pustil“ měl nový hospodář Matouš zajistit bydlení a stravu na statku, samozřejmě kromě několika kusů dobytka a finanční hotovosti.¹⁰⁾

Nevoli sourozenců řešil rychtář s konšeli, kteří roku 1712 dospěli k následujícímu závěru: „Po obšírném považování a rozsouzení k tomu přišlo, že Matouš, maje ten grunt již sobě připsaný, zase dobrovolně z něho ustupující takový bratru svému Jakubovi, kterému beztoho podle práva patří, zase postupuje a pouští, však v takové sumě, jak rychtář a sousedé též i jiní rychtářové dle dobrého uznání a spatření, spolu se všemi roli, louky a příslušenstvím, též vším nabytkem totiž vozy, pluhy, nákolečnický, brány, i všelikými hospodářskými potřebami a nábytky, jej prošacovali totiž za čtyři sta dvaceti kop míšeňských 420 kop míš.“¹¹⁾



Obr. 11: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – pohled do okenní niky ve východní stěně přízemí severní části, podle rozdílných druhů omítek i svislé spáry je dobře čitelné dodatečné zazdění niky, v krajním překladu je vrtaný otvor mříže (foto a další snímky D. Šnejd, 2015).



Obr. 12: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – červenou linkou je na jižní stěně severního dílu zvýrazněn: vpravo dole původní vstup do komorové (jižní) části; vlevo nad ním dva dodatečně vybourané otvory do obou horních podlaží místo uložení a linie stropu severního dílu sýpky (foto a zákres D. Šnejd, 2015).

S větší bedlivostí než odstupující vdova Milčicová se rychtář postaral také o jejího syna Jana, který „něco sprostnější jest“. V opraveném narovnání měl mít kromě spravedlivě přiděleného finančního a naturálního podílu navíc zajištěn také pobyt na gruntu. O tři roky později však byl právě Jan „od milostivé vrchnosti na vojnu dán“.¹²⁾

Více než na Jana myslela Dorota Milčicová na svého čtvrtého syna Pavla, kterému měl nový hospodář mimo jiné pomoci vystavět chalupu na gruntovním místě. To pak respektoval i rychtář v opraveném zápisu na statek, v němž stanovil, že nový hospodář Jakub měl bratru Pavlovi na svém gruntu vystavit chalupu polovičním



Obr. 13: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – západní stěna severního dílu sýpky se vstupem do sklepa.

nákladem. Kdyby se však k vystavení chalupy našlo někdy jiné místo, měl mu hospodář Jakub dát na pomoc 15 zlatých a při stavbě mu pomoci „nějakým dílem, aneb forováním“.¹³⁾

Jakub Milčice hospodařil na gruntu bezmála půl století, když v červenci roku 1764 zemřel.¹⁴⁾ Po něm roku 1766 grunt „právem dědičným koupil a ujal“ jeho nejmladší syn Josef Milčice za 200 zlatých. Po deseti letech, kdy v červnu 1776 zemřel,¹⁵⁾ se na grunt k vdově Dorotě Milčicové již 24. listopadu 1776 přiznal Matěj Tuček ze sousední vsi Kapsova Lhota.¹⁶⁾ Na jeho příkladu lze doložit tehdy ne zcela řídkou praxi, že po generaci děděné jméno gruntu mohlo přejít na příženivšího se nového hospodáře. Uplynulo sotva pět let od příchodu Matěje Tučka na grunt a již byl v gruntovních zápisech ve výčtu splátek jmenován jako Matěj Milčice.¹⁷⁾ Toto příjmení pochopitelně stále nesla i jeho žena Dorota, a to i po jeho smrti roku 1787.¹⁸⁾

Dorota „Milčicová“ statek roku 1791 předala svému synu Vojtěchovi Milčice. Ač ten musel vyplácet ještě nároky „starých nápadníků“ po svém pradědovi Havlovi Milčice,¹⁹⁾ dokázal udržet rozlehlé gruntovní pozemky obnášející tři čtvrtě lánů, čímž patřil spolu s dalšími třemi radošovickými statky (čp. 1, 16 a 19) s pozemky o stejné výměře k nejbohatším sedlákům ve vsi. Vojtěch Milčice si zřejmě vedl dobře nejen v hospodaření, neboť byl dokonce zvolen i rychtářem.²⁰⁾

Jeho vnuk Václav Milčice, který grunt převzal roku 1860, však toto dědictví bohužel neudržel. Dne 8. června 1883 byl úředně prohlášen za „marnotratníka“ a dán pod opatrovnictví.²¹⁾ Václavův skon v roce 1885²²⁾ byl pro jeho ženu Kateřinu a jejich sedm nezletilých dětí zřejmě vysvobozením,²³⁾ ale na neutěšených finančních poměrech to nic nezměnilo. Usedlost šla proto do dražby, v níž byla roku 1890 prodána spořitelně a záložně v Mostu.²⁴⁾ O tři roky později koupil usedlost Štěpán Mála a jeho žena Anna, chalupníci v Mutěnicích, po nichž ji roku 1925 převzal jejich syn Karel.²⁵⁾

POPIS STAVBY

Usedlost s rozvolněnou zástavbou je situována na severní straně návsi. Na hranici parcely západně od vjezdové brány je drobná stavba zděných chlívků. Zadní stěnou přiléhá k ohradní zdi zahrady, kopírující půdorys roz-



Obr. 14: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – pohled na vnitřní niku hlavního vstupu do objektu.

měrné spalné stavby zachycené v tomto místě stabilním katastrem.

Dům je v odstupu od hranice parcely s návsi. Sám také zasluhuje pozornost, neboť nepochybně patří k nejstarším stavbám svého druhu v obci. Tradiční trojdílná dispozice byla narušena mladšími úpravami, především síňové části. Pod masivními přízdívkami obytného dílu je však ukrytá roubená světnice se stropem s jedním příčným trámem pod povaly. Profil vnější přízdívky, klonící se do interiéru domu, naznačuje možnou existenci roubení provedeného archaickým způsobem s náběhem do klenby. Není vyloučeno, že se původně jednalo o vysokou jizbu s dodatečně zmenšenou světlostí místnosti. Chystané stavební úpravy snad zpřístupní dřevěnou konstrukci natolik, že bude možné podrobit ji bližšímu průzkumu a odebrat vzorky pro její datování. Nutným předpokladem pro potvrzení existence případné jizby je provedení archeologického výzkumu.

Na severní straně uzavírá zástavbu mohutná stodola, původem z první poloviny 20. století, jejíž interiér v roce 2014 posloužil k vestavbě moderního obytného domu současného majitele.

Na západní straně dvora je v osamocené poloze situován objekt sýpky. Jedná se o stavbu mírně lichoběžníkového půdorysu o maximálních rozměrech 14,5 m × 7,15 m. Obvodové zdivo v úrovni přízemí je široké 90–100 cm, jen jižní štítová stěna má pouze 65 cm. Dispozice je dvoudílná, se vstupem ze dvora krytým masivní šíjí s šikmou



Obr. 15: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – pohled na vnitřní stranu dochovaného severního štítu, je na něm čitelný otisk krovu i prostupy pro vaznice propojující krov se štítem.

stříškou nesenou segmentovým kamenným záklenkem. Ve vnitřní nise je osazena rámová zárubeň s jednoduchými svlakovými dveřmi původem z 19. století. Na dveřích se dochovalo torzo nekapotovaného kovaného zámku na podkladovém plechu s listovým zakončením. Zámek je kovářská práce ještě středověké konstrukce se samočinnou záskočkou. Pod zárubní je viditelná kapsa po závoře, dokládající původní způsob zajištění předchozích dveří točnicové konstrukce.

Severní díl sýpky

Severní díl sýpky je dnes rozdělen vestavbou zdi nesoící klenby do travěz. Podle letopočtu nad jedním z oken lze tuto úpravu připsat k roku 1924. Původně zde však byl jediný prostor zastropený trámovým stropem vysokým přibližně 290 cm, z něhož se dochovala pouze zhlaví nosných prvků. Z toho lze vyčíst, že v podélné ose místnosti byly trámy podepřeny jedním průvlakem, který poskytl jednu z nejpřesnějších datací celého objektu, pokácen byl v rozpětí let 1455–1458.²⁶⁾ Trámy byly ručně tesané a bez okosení hran. Průřezy byly různého tvaru, u dvou z trámů byl dokonce ponechán profil kulatiny. Provedení záklopu a podlahy je nezjistitelné, podle 15 cm vysokého otisku podlahy v obvodové stěně lze předpokládat konstrukci z prken či trámů opatřených svrchu mazanicí.

Prostor byl prosvětlen dvěma okny. Úzké šterbinové okénko směrem do dvora má dodatečně zmenšovanou



Obr. 16: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – pohled na západní stěnu severního dílu s dodatečně zmenšenou nikou.



Obr. 17: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – druhotně použitý zámek dveří vstupu do sýpky.

vnitřní niku. Překlad původní niky je z dubových fošen, krajní fošna nese stopy po požáru. Není vyloučeno, že je druhotně použita. Pomocí dendrochronologické metody poskytla dataci v rozpětí let 1455–1472. Překlad vložené mladší niky je z dvou dubových trámů. Krajní trámek má v ose okna kruhový vrtaný otvor, snad pro osazení svislé dřevěné zábrany (mříže), nicméně v kamenném zdivu parapetu se druhý otvor nenašel. Poslední datovatelný letokruh tohoto prvku pochází z roku 1387+. Vlastní okenní otvor za nikou má již překlad i špalety z hrubých kamenů, horní dvě pětiny se oproti spodní části zužují. Obdobné řešení okna má sýpka čp. 1 v Modlešovicích.²⁷⁾

Druhé okno prosvětluje místnost od severu, okenní nika je mnohem menších rozměrů. Špalety se směrem ven opět výrazně zužují, při vnějším pohledu má otvor obdélný tvar. Není vyloučeno, že byl dodatečně rozšiřován. Zhruba v polovině hloubky niky je osazena horizontální železná příčka.

Ve východní stěně je ve výšce 180 cm nad podlahou malá odkládací nika s destruovaným dřevěným překladem. Pod nikou je vstup do sklepa klenutý segmentovým záklenkem z plochých kamenů a čitelným otiskem vytržené rámové zárubně dveří.

Více vpravo, již mimo prostor s klenbou do travěz, je velká nika s dřevěným překladem sahající až k podlaze. Dodatečně je zazděna s ponecháním menší niky. V překladu malé niky je opět ve svislé ose vrtaný kruhový otvor.



Obr. 18: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – výplň dodatečně probouraných dveří do patra komorového bloku.

Vnější líc zdi byl při nedávné destrukci kompletně přezděn, nelze tedy zjistit, zda zde byl okenní otvor. Vlevo od velké nika, v jihozápadním koutu místnosti je drobná odkládací nika, která sloužila pro odložení svítidla před vstupem do zahluobené komory v jižní části objektu.

V jižní zdi oddělující oba díly jsou tři otvory. Zcela vpravo již zmíněný vstup do zahluobené komory, vlevo od něj je dodatečně prolomený vstup do horní komory. Je k němu přiloženo zděné schodiště. Otvor je vybaven barokními rámovými dveřmi s dvěma kazetami, přiloženými z rubu dveří. Vnější líc kazet je obložen profilovanou lištou. Pod tepaným štítkem klíčové dírkou z 19. století je fragment staršího jednoduchého štítku, kapotovaný bezklikovým zámkem, který je soudobý s mladším štítkem. Třetím, také druhotně proraženým otvorem bylo přístupné nejvyšší podlaží komorového dílu. Z tohoto otvoru se dochovala pouze spodní část špalet.

Nad touto místností byl prostor stejného půdorysu vysoký minimálně 2,5 m. Přístupný byl dnes již nedochovaným schodištěm ze spodní místnosti. Prosvětlen byl minimálně jedním malým obdélným oknem v západní stěně. Pokud bylo další okno na straně západní, nedochovalo se po něm žádné stopy. Obě podlaží severního dílu byla omítnuta vápennou, lžící strženou omítkou.

Sklep přístupný z prostoru severního dílu sýpky je situovaný západně, mimo její půdorys. Tvoří jej obdélná místnost zděná z kamenů, včetně valené klenby.

Jižní komorová část sýpky

Komorový díl je rozlohou menší než severní část budovy, jsou zde situovány tři místnosti téměř čtvercového pů-



Obr. 19: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – východní stěna komorového bloku.



Obr. 20: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – jižní stěna komorového bloku.

dorysu nad sebou. Strop nad přízemím byl tvořen hrubě tesanými trámy uloženými v kapsách, pro uložení záklopu je po celém obvodu místnosti proveden odskok. Z tohoto stropu se dochovala zhlaví stropních trámů, strop nad prvním patrem zanikl zcela. Pro jeho uložení byl vytvořen odskok ve zdivu.

Nika původního vstupu, situovaná v přízemí, se otevírá směrem do komory. Ve špaletě jsou dochovány kapsy pro závory, v jednom z trámků tvořících překlad je kruhové ložisko točnicových dveří. Přízemí vysoké přibližně 2 m je prosvětleno třemi šterbinovými okénky s výrazně se rozšiřujícími špaletami. Otvory mají překlady z hrubých kmenů, nebo dřevěných trámků, vždy jsou vybaveny dřevěnými parapetními deskami, které jsou značně hluboko zapuštěny do zdiva. Okénka směrem do dvora jsou v nesterénní výšce, původně šterbinové otvory byly dodatečně rozšířeny. Jižně situovaný otvor je vybaven zasouvací svlakovou okenicí. Její umístění i obsluha na vnější straně objektu i zvětšená šíře otvorů souvisí se změnou využívání spodní komory a její úpravou k chovu drůbeže. Proti původnímu vstupu je novodobě proražený vstup vybavený svlakovými dvířky v rámové zárubni. Stísněný rozměr otvoru napovídá, že byl primárně určen menším hospodářským zvířatům a vznikl patrně zároveň s výlezy pro slepice. Kromě těchto otvorů jsou ve zdivu dvě původní malé odkládací niky.

Patro vysoké 2,5 m je prosvětleno třemi šterbinovými okénky. Vpravo od okna na západní straně je odkládací nika, prkenný parapet je stejně jako u oken hluboko za-



Obr. 21: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – západní stěna komorového bloku.



Obr. 22: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – severní stěna komorového bloku.

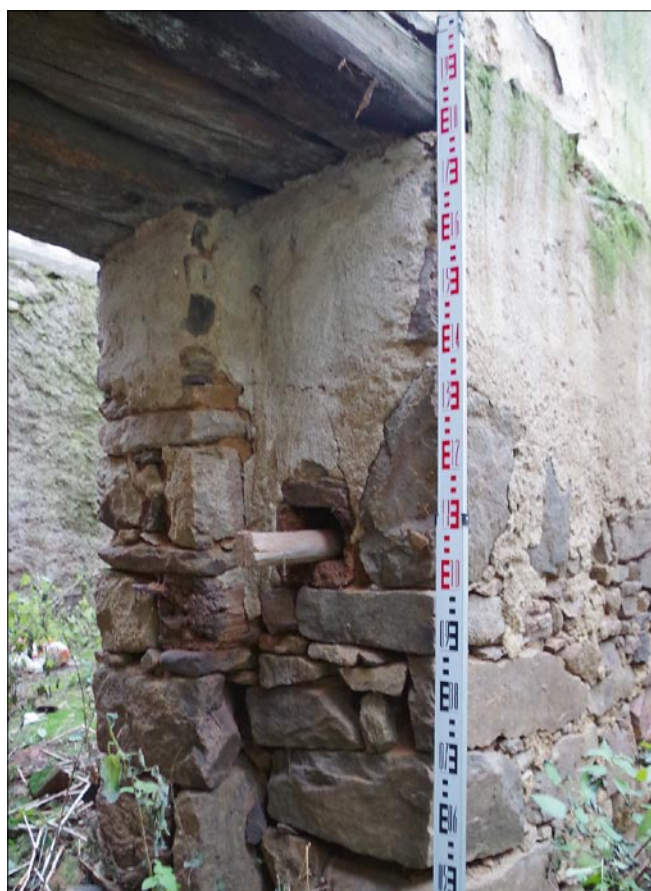
puštěn do zdiva. Třetí podlaží komorového dílu má obvodové stěny vysoké 1,6 m, jednalo se vlastně o půdní prostor s vysokou nadezdívkou. Jak dokládají historické fotografie, byl prostor prosvětlen jedním šterbinovým oknem situovaným ve štítu.

Krov bohužel zanikl v době před provedením tohoto průzkumu. Náskres plné vazby ležaté stolice rané formy byl naštěstí J. Škabradou a S. Voděrou publikován již roku 1986.²⁸⁾ Negativní otisk vazby tohoto typu, doposud čitelný na severním štítu, je dokladem postupu výstavby, kdy byl k již stojící konstrukci krovu přiložen štít. Pro pevnější svázání celé střešní konstrukce sloužily prostupy pro vaznice, jež byly na vnějším líci zajištěny klínovými zarážkami. Konce některých vaznic jsou dobře čitelné na fotografiích ze 70. let 20. století. V době průzkumu byl již objekt zcela vyklizen a zbytky krovu srovnány na zahradě. Odebrané vzorky dřeva poskytly nejistou dataci 1538/40?. Užití konstrukce ležaté stolice je v této době na stavbách sociálně vyšších vrstev (například i u měšťanských domů) již zcela běžné, nicméně v rámci staveb typu zemědělské usedlosti mohl být tento krov jedním z nejstarších dochovaných příkladů.

Průčelí objektu jsou prostá veškeré výzdoby, opatřená hrubou vápennou omítkou. Okenní otvory jsou nahodile rozmístěny po průčelí, bez zjevné snahy o jejich osové uspořádání. Historické fotografie zachycují jediný dekorativní prvek objektu – sluneční hodiny na jižním průčelí. Za pozornost také stojí náběh klenebního pasu brány dochované v jihozápadním nároží. Zdivo sýpky v jeho bezprostředním okolí se jeví intaktní, lze jej tedy považovat za soudobý se sýpkou. Pilíř v těsné blízkosti tohoto nároží zde vznikl dodatečně v souvislosti se statickými poruchami této strany sýpky v blíže neurčené době.

NÁSTIN STAVEBNÍ HISTORIE

Dnešní zástavba usedlosti je situována v západní části oválu staršího opevnění. Pravděpodobně již v 15. století měl dvůr svůj dnešní rozsah. Fragment záklenku zaniklé brány v jihozápadním nároží sýpky ukazuje, že dvůr uzavírala kamenná zeď propojující jednotlivé, většinou samostatně stojící objekty. Její průběh je dobře čitelný ze stabilního katastru. Zbýlá část bývalého opevnění patrně již tehdy sloužila pouze jako zahrada.

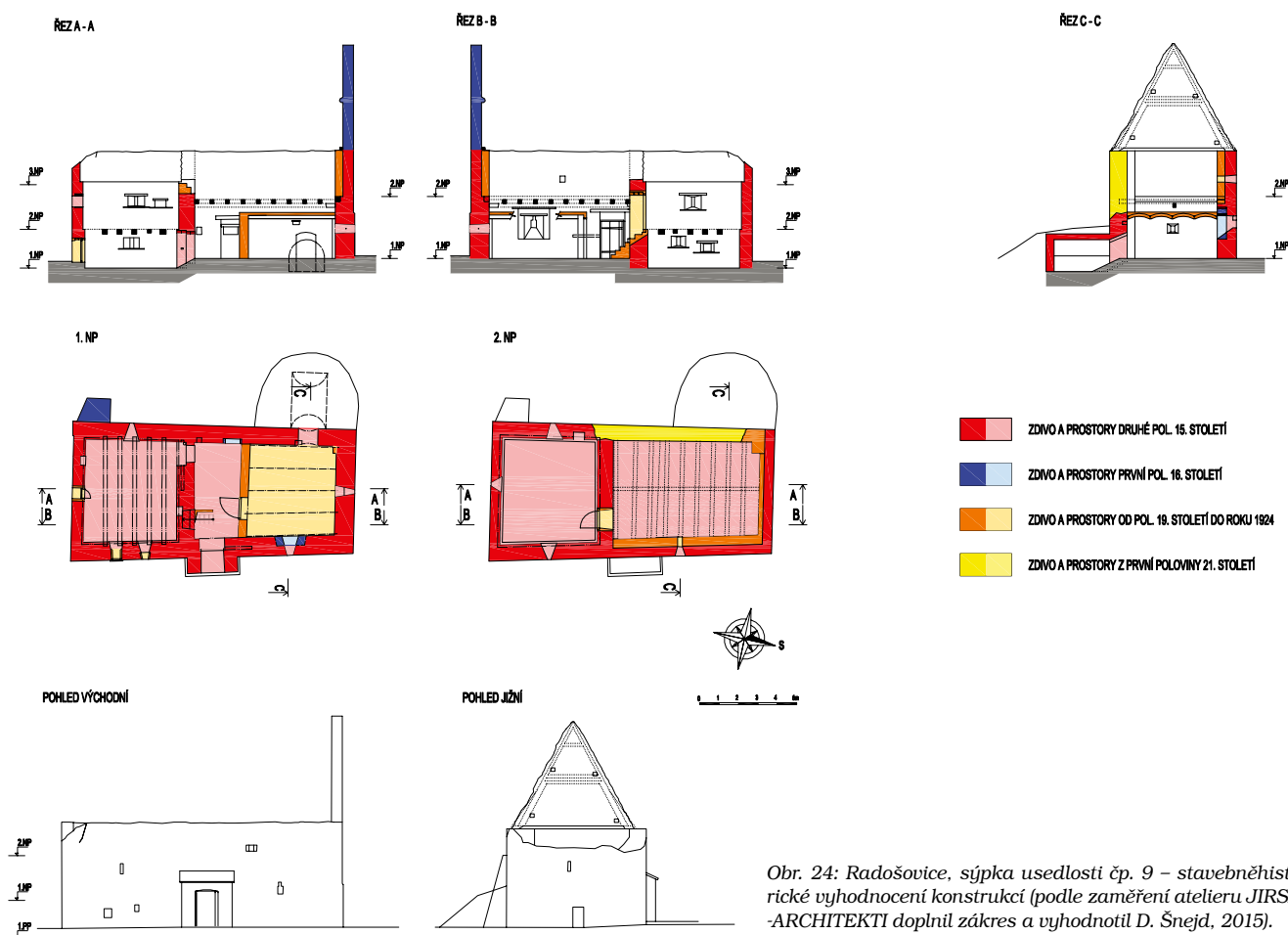


Obr. 23: Radošovice, sýpka usedlosti čp. 9 – nika původního vstupu do komorové části s kapsou závory.

Velkou spalnou stavbu v čele usedlosti, zakreslenou na stabilním katastru, zachytil ještě geometrický plán z roku 1930.²⁹⁾ Důvodem pro pořízení tohoto plánu byla novostavba stodoly na severní straně dvora. Vznikla v místě o něco rozměrnější hospodářské budovy, demolované spolu s přilehlým křídlem, jež pokračovalo až k severnímu štítu sýpky.

Dům je zachycen na stabilním katastru v současné poloze a jak již bylo naznačeno výše, lze očekávat, že se jedná o budovu postavenou před rokem 1837. Více pak prozradí budoucí průzkum.

Značně nejasností však zůstává kolem samotné sýpky. Možnou nejstarší částí objektu by mohla být spodní část



severní stěny, která lehce půdorysně předstupuje před zbytek průčelí. Nelze však ani vyloučit, že se jedná o nezdařené založení zdi a její opravu ve vyšší úrovni. Dendrochronologická datace stanovila dobu vzniku spodní části objektu do let těsně po polovině 15. století. Součástí původní koncepce je i dvoudílná dispozice včetně patrové komory v její jižní části. Právě ta je v tomto typu stavby něčím zcela netypickým a zasluhujícím větší pozornost. Sýpky obecně mívají co nejjednodušší dispozici s jedním prostorem v každém podlaží, pokud možno s podlahou bez výškových rozdílů, tak aby byl co nejméně komplikovaný transport těžkých břemen na místo uložení. Dokladem tohoto principu jsou už nejstarší dochované stavby tohoto typu. Pro příklady nemusíme chodit daleko, příkladem může být sýpka u čp. 1 v blízkých Modlešovicích,³⁰⁾ která v jiných ohledech nese s radošovickou sýpkou mnoho společných znaků, či starobylá a obdobně rozměrná panská sýpka v Řepici u Strakonice. Naopak komorový blok, jako přidružená hospodářská funkce, je typické řešení v rámci dispozice středověkého domu.

Že je řešení radošovického špýcharu pro svůj účel naprosto nevhodné, prokázal i jeho pozdější provoz. Komplikovaná cesta do horních podlaží komorové části musela být usnadněna vybouráním dvou přímých vstupů ve zdi mezi oběma díly. Naproti tomu severní část objektu nejeví známky obytné dispozice. Zcela zde chybí síňový díl, respektive obytný. Jsou zde sice četné odkládací niky napovídající čilejšímu ruchu uvnitř budovy, nicméně okenní otvory jsou na obytný prostor velmi úzké. U okna směrem do dvora je patrné zmenšení niky, to se ovšem netýká

vlastního okna, jehož úzká štěrbinová je původní. Vzhledem k značnému počtu chybějících letokruhů nelze následnou fázi zmenšení okna věrohodně datovat. Vzhledem k značnému stáří posledního dochovaného letokruhu (1387+) ji lze zahrnout do úprav v 16. století, kdy byl také vystavěn nový krov i se štítý.

Ačkoliv se na první pohled zdá, že strop nad přízemím je na sýpku příliš vysoký, nelze jej interpretovat jako strop jizby. Necelými 3 metry se sice blíží k dolní hranici potřebné pro dymný provoz, nicméně v obvodových zdech nejsou žádná okénka potřebná pro odvod kouře. Navíc nejen vzdálenost blízká sýpka v Modlešovicích³¹⁾ má strop ve stejné výškové úrovni. Také hrubý způsob opracování trámů vypovídá spíše o utilitárním významu místnosti. Profily trámů jsou nestejně, část z nich je dokonce z nehraněných kuláčů. Ačkoliv využívání sýpky k obytným účelům nelze zcela vyloučit, muselo mít pouze provizorní charakter, případně doplňkový. Již v době výstavby sýpky zde musel být dům, který v tomto směru plnil primární funkci.

ZÁVĚR

Sýpky sloužily ke skladování potravin, nářadí a jiného hodnotného zařízení usedlosti, případně cenností, jak dokládá nález tajné schránky v čp. 14 v Ostřetích.³²⁾ Kromě primárně skladovací funkce plnila také úlohu útočiště.³³⁾ Z toho důvodu byla stavěna obvykle v osamocené poloze, s dostatečnou prostorovou kapacitou, pokud možno z nespalných konstrukcí, s bytelnými dveřmi jištěnými závorou a nepřístupnými úzkými okny.

Objekt radošovické sýpky vzniká v neklidné době po ukončení husitských válek, kdy řád johanitů spolu s katolickou stranou stojí v opozici proti kališníkům a Jiřímu z Poděbrad. Tento odpor vrcholil ustanovením Strakonické jednoty a následně Zelenohorské jednoty. Po jejich potlačení však pokračuje v podobě drobných potyček až do konce šedesátých let 15. století. Je pochopitelné, že v takto obzvláště neklidné době byl stavitelem sýpky kladen důraz na její maximální zabezpečení. Inspiraci zjevně našel v té době běžné dispozici špýcharového domu. Toto řešení umožňovalo ukrýt nejcennější majetek v hloubi komorového bloku, pod ochranou dvojích pevných dveří jištěných závorou. Zda vzešla tato iniciativa ze strany sedláka nebo vrchnosti a jakou roli hraje situování sýpky v místě staršího opevnění, bohužel nevíme. Tyto otázky zůstanou již patrně navždy nezodpovězené. Díky absenci starší písemných pramenů jsou majetkové vazby k usedlosti do 17. století doposud neznámé.

Tato práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: Výzkum nemovitých památek v ČR. Aplikace nových metodik průzkumu a dokumentace – ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

POZNÁMKY

- 1) J. Pešta, Encyklopedie českých vesnic II. Jižní Čechy. Praha 2004, s. 387.
- 2) F. Kašička – B. Nechvátal, Hrady, hrádky a tvrze na Strakonicku, Blatensku a Vodňansku. Strakonice 2014, s. 249.
- 3) S. Voděra – J. Škabrada, Jihočeská lidová architektura. České Budějovice 1986, s. 78–79. J. Škabrada spolu se Z. Smetánkou sýpce věnoval pozornost již dříve: J. Škabrada – Z. Smetánka, Architektura zemědělských usedlostí pozdního středověku v Čechách. Příspěvek k poznání hmotné kultury středověké vesnice, Archeologické rozhledy 26, 1974, s. 236–270; *titiž*, K datování středověkých vesnických staveb pomocí nálezů keramiky ve zdivu, Archaeologia historica 5, 1980, s. 353–360.
- 4) A. Haas, Berní rula 27. Kraj Prácheňský, I. díl. Praha 1954, s. 76; J. Pešta, o. c. v pozn. 1, s. 387.
- 5) Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Třeboň, Velkostatek (dále jen Vs) Strakonice, kniha č. 275, pozemková kniha Radošovic, fol. 3. Je pozoruhodné, že jméno Mikuláše Milčice, zmíněného roku 1640, ani Evy Milčicové – patrně jeho ženy, která v roce 1665 předala grunt svému synu Havlovi Milčice, berní rula z roku 1654 neregistruje.
- 6) Katastrální úřad pro Jihočeský kraj (dále jen KÚ Jč), katastrální pracoviště (dále jen kat. prac.) Strakonice, pozemková kniha Radošovice, knihovní vložka číslo 293.
- 7) Dorota, vdova po Matouši Vornáčkově, se vdala za Havla Milčice, syna Mikuláše Milčice. Havel převzal statek roku 1665. S Dorotou se oženil někdy před rokem 1667, kdy se jim narodil první syn Václav. Dorota Milčicová se statku ujala po Havlově smrti v neznámém roce. SOA Třeboň, o. c. v pozn. 5; *tamtéž*, kniha č. 290, pozemková kniha Radošovic, fol. 3; *tamtéž*, Sbirka matrik Jihočeského kraje, kniha č. 1, inv. č. 5169, matrika narozených farnosti Strakonice (1660–1700).
- 8) Nejmladší Jakub skutečně dostal stejné jméno jako jeho nevlastní a zároveň nejstarší bratr.
- 9) SOA Třeboň, o. c. v pozn. 5.
- 10) SOA Třeboň, Vs Strakonice, kniha č. 290, pozemková kniha Radošovic, fol. 3.
- 11) *Tamtéž*.
- 12) Roku 1739 vdově po Janovi Evě, „*kteřá se po něm po všechen čas dobře a poctivě chovala, až se sestarala, odkud živa býti a sobě již více zasloužiti nemohouce*“ vyplatil hospodář zbývající Janův podíl 20 kop. SOA Třeboň, o. c. v pozn. 10.
- 13) *Tamtéž*.
- 14) SOA Třeboň, Sbirka matrik Jihočeského kraje, kniha č. 35, inv. č. 5203, matrika zemřelých farnosti Strakonice (1729–1769), fol. 477.

- Matrika uvádí, že Jakub zemřel ve věku 70 let. Určování věku nebývalo přesné, bohužel jej nemůžeme ověřit v matrice narozených, kde se nepodařilo nalézt záznam o Jakubově narození.
- 15) SOA Třeboň, Sbirka matrik Jihočeského kraje, kniha č. 36, inv. č. 5204, matrika zemřelých farnosti Strakonice (1769–1784), fol. 224.
 - 16) SOA Třeboň, Sbirka matrik Jihočeského kraje, kniha č. 23, matrika oddaných farnosti Strakonice (1769–1784), fol. 78.
 - 17) Tato změna počala ve výčtu splátek rokem 1781. SOA Třeboň, Vs Strakonice, kniha č. 290, pozemková kniha Radošovic, fol. 3.
 - 18) SOA Třeboň, Sbirka matrik Jihočeského kraje, kniha č. 37, inv. č. 5205, matrika zemřelých farnosti Strakonice (1784–1797), fol. 280; SOA Třeboň, Vs Strakonice, kniha č. 325, pozemková kniha Radošovic, fol. č. 6.
 - 19) SOA Třeboň, Vs Strakonice, o. c. v pozn. 18.
 - 20) SOA Třeboň, Vs Strakonice, kniha č. 90, inv. č. 90, Soupis poddaných na panství Strakonických (Mannschaftsbuch) z roku 1801–1802, s. 106–112; (<http://digi.cesearchiv.cz/cs/53506/2>).
 - 21) KÚ Jč, o. c. v pozn. 6.
 - 22) SOA Třeboň, Sbirka matrik Jihočeského kraje, kniha č. 43, inv. č. 5211, matrika zemřelých farnosti Strakonice (1878–1889), fol. 207.
 - 23) KÚ Jč, kat. prac. České Budějovice, sbírka listin Strakonice 1886/3, č. d. 7845.
 - 24) KÚ Jč, o. c. v pozn. 6; *tamtéž*, kat. prac. České Budějovice, sbírka listin Strakonice 1891/II, č. d. 3161.
 - 25) KÚ Jč, o. c. v pozn. 6.
 - 26) T. Kyncl, Výzkumná zpráva. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků sýpky usedlosti čp. 9 v Radošovicích (okres Strakonice), 2014 (uložena v archivu NPÚ ÚOP v Českých Budějovicích).
 - 27) S. Voděra – J. Škabrada, Jihočeská lidová architektura. České Budějovice 1986, s. 117.
 - 28) *Tamtéž*, fotografická příloha za s. 80.
 - 29) KÚ Jč, kat. prac. Strakonice, geometrický plán Radošovic čp. 9 z roku 1930.
 - 30) S. Voděra – J. Škabrada, o. c. v pozn. 27, s. 78–79.
 - 31) *Tamtéž*, s. 79.
 - 32) *Tamtéž*, s. 112.
 - 33) *Tamtéž*, s. 73–74.

DER KORNBODEN VOM GEHÖFT NR. 9 IN RADOŠOVICE

Das Dorf Radošovice (Bez. Strakonice) befand sich seit 1243 bis Ende des 18. Jahrhunderts im Besitz der Strakonitzer Johanniter. Obwohl es die bislang bekannten Schriftquellen nicht bestätigten, nahm das Gehöft Nr. Konskr. 9 im Rahmen des Dorfes wahrscheinlich eine bedeutendere Stellung ein. Das lässt sich aus dem großartigen ovalen Grundstück ableiten, das eine Hälfte der Dorfplatznordwestseite einnimmt. Es ist mit einer Steinmauer mit Resten vom Wall abgegrenzt.

Den wertesten Teil des Gehöftes stellt der spätgotische Kornspeicher dar, der inmitten des Grundstücks situiert ist. Die untere Partie des Speichers ist dendrochronologisch kurz nach Mitte des 15. Jahrhunderts datiert. Ein Teil des ursprünglichen Baukonzeptes war auch die zweiteilige Anlage samt dem Kammergeschoss im südlichen Gebäudeteil. Bereits das ist in diesem Bautyp etwas ganz Untypisches. Die Kornspeicher haben gewöhnlich eine möglichst einfache Anlage mit einem Raum in jedem Geschoss, damit der Transport von schweren Lasten möglichst wenig kompliziert wäre. Diesen Charakter zeigt aber nur der Nordteil des Baus.

Die zum Teil zum Bewohnen bestimmte Anlage kann durch die unruhigen Verhältnisse nach den Hussitenkriegen erklärt werden. Mehrere Zusammenstöße zwischen den Katholiken der sog. Strakonitzer Union (ihren Teil bildeten die Strakonitzer Johanniter) und den Anhängern der utraquistischen Partei spielten sich in der Gegend von Strakonice noch in den 1460er Jahren ab, in der Zeit der Entstehung des Kornspeichers. Die Bemühung des Baumeisters war es, in seinem Inneren den möglichst sicheren Raum zu schaffen. Er fand seine Inspiration wohl in der Anlage des Speicherhauses, denn diese Lösung ermöglichte das Werteste vom Besitz in der Tiefe des Kammerblocks, unter Schutz von doppelter fester, mit Riegel gesicherter Tür aufzubewahren. Ob diese Initiative von Seiten des Bauers oder der Obrigkeit herausgegangen war, weiß man leider nicht, da die Schriftquellen zum Gehöft sich erst zum Jahr 1640 beziehen.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Radošovice (Bez. Strakonice), Indikationsskizze der Mappe des Stablen Katasters, 1837. Der Bauernhof Nr. Konskr. 9 mit Pfeil bezeichnet (Nationalarchiv Prag, IS, Pra 551).

Abb. 2: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, geometrischer Plan. 1930 (Katasteramt, Südböhmen, zit. W. s. Anm. 29).

Abb. 3: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Zustand 1973 (Archiv des Nationalinstituts für Denkmalpflege České Budějovice, 1973).

Abb. 4: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Zustand kurz vor der Dachstuhldestruktion (Foto J. Havlice, 2008).

Abb. 5: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Haus – unter Verblendung der Außenwände der Stube befindet sich die Zimmerung, die deutliche Neigung der Seitenwand nach innen möge den Übergang der Blockbauwand in die Wölbung andeuten (Foto Č. Luhan, 2009).

Abb. 6: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Haus – Zustand nach der Dachstuhldestruktion (Foto J. Škořepová, 2011).

Abb. 7: Radošovice, Bauernhof Nr. 9 – westliche Speicherwand, Zustand kurz nach der Dachstuhldestruktion (Foto Č. Luhan, 2009).

Abb. 8: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Zustand nach Destruktion des Südgiebels und der nachfolgenden Teilreparatur des Umfassungsmauerwerks (falls nicht anders angeführt, alle Fotos D. Šnejd, 2015).

Abb. 9: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – mit der roten Linie ersichtlich gemachter Umriss der ursprünglichen Fensternische in der östlichen Erdgeschosswand des nördlichen Hausteils (Foto und Einzeichnung D. Šnejd, 2015).

Abb. 10: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – mit der roten Linie ersichtlich gemachter Umriss der ursprünglichen Fensternische (der obere Teil über der neuzeitigen Decke mit Eisenträgern) in der Ostwand des Erdgeschosses vom nördlichen Gebäudeteil; über dem Sturz aus Bohlen die Balkenköpfe der ursprünglichen Decke sichtbar (Foto und Einzeichnung D. Šnejd, 2015).

Abb. 11: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Nordteil, Erdgeschoss, Blick in die Fensternische in der Ostwand, den verschiedenen Verputztypen und der vertikalen Fuge gemäß ist die nachträgliche Ausmauerung der Nische gut deutlich; im Sturz an der Seite gebohrene Gitteröffnung.

Abb. 12: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Südwand des Nordteils, mit roter Linie ersichtlich gemacht: rechts unten der ursprüngliche Eingang des Kammer- (Süd-)Teils; links über ihm zwei nachträglich durchgebrochene Öffnungen in beide Obergeschosse und die Lokalisierung und Linie der Decke des Speichernordteils (Foto und Einzeichnung D. Šnejd, 2015).

Abb. 13: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Kornspeichernordteil mit dem Kellereingang.

Abb. 14: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – innere Haupteingangsnische.

Abb. 15: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – erhaltener Nordgiebel, Innenseite mit deutlichem Dachstuhlabdruck sowie Durchgängen für die den Dachstuhl mit Giebel verbindenden Pfetten.

Abb. 16: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Nordteil, Westwand mit der nachträglich verkleinerten Nische.

Abb. 17: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Eingangstür, wiederverwendetes Schloss.

Abb. 18: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Kammerblock, nachträglich durchgebrochene Tür ins Obergeschoss, Ausfüllung.

Abb. 19: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Kammerblock, Ostwand.

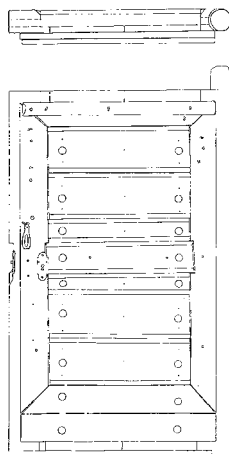
Abb. 20: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Kammerblock, Süd- wand.

Abb. 21: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Kammerblock, West- wand.

Abb. 22: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Kammerblock, Nord- wand.

Abb. 23: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Nische des ursprünglichen Kammerteileingangs mit dem Riegelbalkenloch.

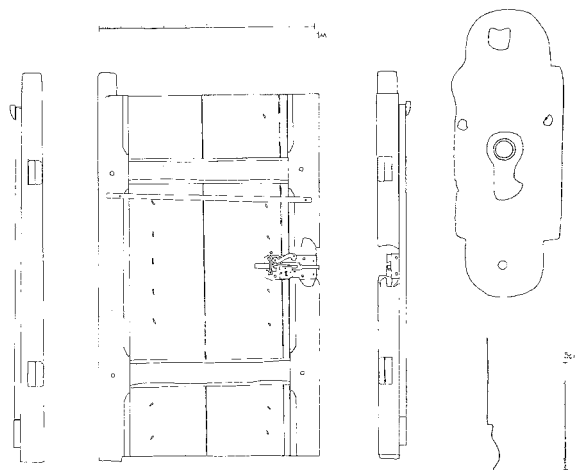
Abb. 24: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – bauhistorische Auswertung der Konstruktionen (nach der Bauaufnahme des Ateliers JIRSA-ARCHITEKTI Ergänzung der Einzeichnung und Auswertung D. Šnejd, 2015).



DVEŘE ROUBENÝCH SÝPEK NA PŘÍKLADECH DATOVANÝCH STAVEB PŘÍSPĚVEK K PROBLEMATICE POZNÁNÍ DOBOVÝCH VÝPLNÍ DVEŘNÍCH OTVORŮ V LIDOVÉ ARCHITEKTUŘE NA PLZEŇSKU, DOMAŽLICKU A KLATOVSKU

KAREL FOUĐ – STANISLAV PLEŠMÍD

Roubené sýpky mají v historickém stavebním fondu západních Čech nezastupitelnou úlohu. Vedle domů, stodol, komor a dalších staveb budovaných obvykle z hraněných klád to jsou právě roubené sýpky, které často reprezentují lidový stavební fond regionu, dodávají mu punc originality a autentičnosti. Poukazují na jeho rozmanitost, mnohdy i obdivuhodné stáří. Nacházely se ve standardní výbavě selských dvorů nejméně od 17. století, jak to dokládají některé dosud zjištěné příklady.¹⁾ V prostředí Plzeňského kraje nalézáme hned několik druhů těchto pozoruhodných staveb, s kořeny velmi často sahajícími do období, kdy císařská kancelář přistoupila k vyhlášení prvních požárních patentů, jejichž úkolem bylo chránit životy obyvatel a existenční prostředky nutné k přežití. V oblasti jižního Plzeňska, Klatovska a Domažlicka nalézáme roubené, obvykle jednokomorové sýpky sestavené z tesaných klád, završené jak valenou klenbou, tak roubeným klenutím, průřezem odpovídajícím tvaru střechy.²⁾ V obou případech stavbu a její cenný obsah chránil z vnější strany nejen protipožární a tepelně-izolační hliněný lepenec, ale také krov a střecha. Ten byl obvykle velmi subtilní, neboť ve valné většině nesl lehkou krytinu – slaměný došek. Na mnoha stavbách přežíval ještě ve 30. letech 20. století, než byl zaměněn za nespálý materiál, jako je vlák-



Übersetzung J. Noll

Obr. 1: Jíno (okres Klatovy) – sýpka u čp. 19, výkresová dokumentace točnicových dveří (zaměření a kresba S. Plešmíd, květen 2015).